

Vijf voor Rembrandt

Lerarenhandleiding bij de lessenserie voor groep 5 t/m 8

Lessenserie

Rembrandt van Rijn, de grootste Hollandse schilder van de Gouden Eeuw, is 350 jaar na zijn overlijden nog steeds een belangrijke inspiratiebron voor kunstenaars. In de lessenserie *Vijf voor Rembrandt* voor groep 5, 6, 7 en 8 vertellen vijf hedendaagse kunstenaars uit verschillende disciplines over de invloed van Rembrandt op hun werk en hoe zij zijn thematiek vandaag de dag hanteren. Zij nodigen de leerlingen uit te werken met diezelfde thema's. (Tip: sommige lessen zijn eenvoudig aan te passen voor groep 3-4 en zelfs voor groep 1-2!)

Deze lessenserie is gebaseerd op het lespakket *Vijf voor Rembrandt* dat Kunstgebouw in 2005 heeft ontwikkeld. Ter gelegenheid van het Rembrandt-jaar in 2018 biedt Kunstgebouw alle Nederlandse basisscholen gratis een geactualiseerde versie van dit lespakket aan. De online bronnen waarnaar verwezen wordt in de lerarenhandleiding staan op www.kunstgebouw.nl/rembrandt.

Les 1: Zelfportret met ... gekke pet

Kunstenaar C.A. Wertheim vertelt over de invloed van Rembrandts zelfportretten op haar eigen zelfportretten. Na het bekijken van de film maken de leerlingen een zelfportret met behulp van een spiegel en het portretschema. Aan dit portret voegen zij een hoofddeksel toe.

Les 2: Wat doet dat meisje daar?

Theatermaakster Moniek Merckx vertelt over licht en donker in Rembrandts schilderijen en in het theater. Na het bekijken van de film bedenken de leerlingen een verhaal bij het meisje in het schilderij *De Nachtwacht* en verbeelden dit verhaal in tableaux vivants.

Les 3: Schilderen? Eitje!

Taartenbakker Abel fantaseert over hoe Rembrandt zijn verf maakte en ermee schilderde. Na het bekijken van de film maken de leerlingen verf van natuurlijke materialen met ei als bindmiddel. Zij schilderen hiermee een eenvoudig landschap.

Les 4: De Staalmeesters kunnen veel meer

Kunstenaar Nour-Eddine Jarram vertelt hoe de verhalen in Rembrandts schilderijen hem inspireren tot nieuwe verhalen. Na het bekijken van de film geven de leerlingen het schilderij *De Staalmeesters* een nieuwe betekenis. Zij maken hierbij gebruik van collage- en tekentechnieken.

Les 5: De Nachtwacht van nu

Kunstenaar Diet Wiegman maakte een nieuwe, hedendaagse versie van *De Nachtwacht*. Na het bekijken van de film bedenken en maken de leerlingen met elkaar een eigen *Nachtwacht van nu*. Deze les geeft vijf suggesties voor het maken van het kunstwerk.

Les 1: Zelfportret met ... gekke pet

Korte lesinhoud

Kunstenaar C.A. Wertheim vertelt over de invloed van Rembrandts zelfportretten op haar eigen zelfportretten. Na het bekijken van de film maken de leerlingen een zelfportret met behulp van een spiegel en het portretschema. Aan dit portret voegen zij een hoofddeksel toe. Daardoor verandert het zelfportret qua sfeer, status en betekenis.

Lesdoelen

De leerlingen maken kennis met een aantal zelfportretten van Rembrandt. De leerlingen kennen het portretschema van het menselijk gezicht en kunnen het toepassen in een zelfportret. De leerlingen kunnen betekenis toevoegen aan hun zelfportret door middel van een hoofddeksel.

Benodigdheden

- Digibord (www.kunstgebouw.nl/rembrandt)
- Portretschema (bijlage 1)
- Voor elke leerling een spiegel
- A4-tekenpapier
- Tekenpotloden, gum
- Hoofddeksels (meegebracht van thuis) of afbeeldingen van hoofddeksels
- Per leerling een vel gekleurd papier van 50 x 60 cm voor de presentatie van de zelfportretten

Tijd

90 minuten

Vorbereiding

Zet alle materialen klaar.

Kopieer voor elke leerling het portretschema (bijlage 1).

Bekijk alvast de [film](#) (4:46 minuten).

Film kijken

Bekijk met de leerlingen de film van kunstenares C.A. Wertheim. In haar atelier vertelt ze over de zelfportretten van Rembrandt en hoe die haar inspireren. Rembrandt schilderde in zijn leven meer dan veertig zelfportretten. Dat is heel uitzonderlijk; er is geen andere zeventiende-eeuwse schilder bekend die zichzelf zo vaak heeft afgebeeld. Rembrandt experimenteerde in zijn zelfportretten met hoeden en helmen en met glanzende metalen borststukken van een harnas. Hij schilderde zichzelf met de attributen van de kunstschilder, of als peinzende oude man.

Bekijk op het digibord het [zelfportret van Rembrandt](#) uit 1628-1629 en het [werk van C.A. Wertheim](#) geïnspireerd op dit zelfportret. Stel de leerlingen de volgende vragen:

- Welke technieken en materialen gebruikt C.A. Wertheim bij haar zelfportretten?
- Waarom maakt C.A. Wertheim vooral zelfportretten?
- Waarom deed Rembrandt dat, denk je?
- Hoe ging Rembrandt te werk als hij een zelfportret wilde maken?
- En hoe doet C.A. Wertheim dat tegenwoordig?

Inleiding van de opdracht

De leerlingen tekenen in deze les een zelfportret zoals Rembrandt dat ook vaak deed. Kijk samen met de leerlingen in de spiegel en teken vervolgens, stap voor stap, op het bord het portretschema, met afspraken over de plek van de ogen, neus, mond, oren en nek. De leerlingen tekenen mee en maken zo kennis met de wetmatigheden van een portret. Zij kunnen deze schets als steun gebruiken als zij aan hun zelfportret werken. De werkelijkheid wijkt natuurlijk af van dit schema. Geen enkel gezicht past er precies in. Het is een hulpmiddel.

Opdracht 1: teken een zelfportret

De leerlingen werken aan hun zelfportret met behulp van de spiegel. Ze werken op A4-tekenpapier; het portret wordt dus ongeveer op ware grootte. Zij werken met 2b-tekenpotloden en voeren het portret uit in grijstonen op wit papier. Zij kijken recht in de spiegel en tekenen hun hoofd en hun nek. Ze schetsen met dunne potloodlijnen hun portret, gebruik makend van de hulplijnen van het portretschema. De dunne potloodlijnen maken het mogelijk iets weg te gummen. Boven en opzij van het portret laten zij ruimte voor een hoofddekse.

Als alle onderdelen van het portret ongeveer op hun plaats staan, kunnen de leerlingen de hulplijnen uitgummen. Vervolgens kijken de leerlingen goed naar de vorm van hun gezicht, ogen, wenkbrauwen, neus, mond, kin en haren. Zij tekenen met dunne lijnen om te kunnen gummen en werken het portret verder uit van licht naar donkergrijs.

Wat zijn de lichtste plekken in het gezicht, en waar is het donkerder?

Welke kleur grijs hebben de haren en hoe kun je die het beste tekenen, met krasjes, lijnen of krullen? En de ogen?

Op YouTube staat een handig doe-het-zelf-filmpje: [een gezicht tekenen](#)

Hang vervolgens de resultaten goed zichtbaar op.

Kunnen de leerlingen de portretten van elkaar herkennen?

Bespreek van alle portretten de onderdelen die goed gelukt zijn.

Wat zou wellicht nog verbeterd kunnen worden?

Rembrandt tekende zichzelf nooit mooier dan hij was.

Zijn portretten heten soms 'Zelfportret met grote ogen' of 'Zelfportret met open mond'.

Kunnen de leerlingen hun zelfportretten ook zo'n titel geven?

Opdracht 2: bedenk een pet

Rembrandt was dol op hoeden en petten. Hij tekende of schilderde zichzelf bijvoorbeeld met een [bontmuts](#) of met een [baret](#). Bekijk deze portretten op het digibord (www.kunstgebouw.nl/rembrandt).

De leerlingen voegen nu aan hun zelfportret ook een hoofddeksel toe om daarmee iets over zichzelf te vertellen. Wat zou er aan het portret veranderen als zij op het hoofd een bloemenkrans, een kroon, een hoge hoed, een vogelnestje of een brandweerhelm dragen? Willen zij zichzelf tekenen met een sportpetje van hun favoriete club, met een hoofddoek of met een politiepet?

Zij kunnen een hoofddeksel van thuis meebrengen of een hoofddeksel van een afbeelding natekenen of fantaseren. Zij maken eerst een kopie van hun zelfportret om te bewaren voor de presentatie. Zij werken daarna verder in het origineel, omdat daarin nog kan worden gegumd. Zij tekenen met dunne lijnen het hoofddeksel op hun hoofd en letten daarbij op de juiste houding en maat. Zij gummen vervolgens die onderdelen weg (zoals oren en haren) die door het hoofddeksel niet meer te zien zijn. Daarna vullen ze het hoofddeksel in. Zij werken van licht naar donkergrijs. Wat is de juiste kleur grijs van het hoofddeksel, die past bij het gezicht?

Afsluiting

De leerlingen plakken nu hun eerste zelfportret en 'het zelfportret met...' naast elkaar op een vel gekleurd papier. Zij geven hun 'zelfportret met' een titel mee: 'Zelfportret met' of 'Als'

Hang de tekeningen vervolgens goed zichtbaar op.

Iedere leerling vertelt iets over zijn 'Zelfportret met...'

- Zijn de hoofddeksels herkenbaar voor iedereen?
- Zijn er tekeningen met hetzelfde hoofddeksel gemaakt?
- Zijn er groepjes te maken van beroepen, sporters, dromen, hobby's?

Les 2: Wat doet dat meisje daar?

Korte lesinhoud

Theatermaakster Moniek Merckx vertelt over licht en donker in Rembrandts schilderijen en in het theater. Na het bekijken van de film bedenken de leerlingen een verhaal bij het meisje in het schilderij *De Nachtwacht* en verbeelden dit verhaal in tableaux vivants.

Lesdoelen

De leerlingen maken kennis met het schilderij *De Nachtwacht* en *De heilige familie bij avond*. De leerlingen kunnen op basis van informatie over rollen, situatie en verhaalelementen al improviserend een spel spelen. Daarbij maken ze bewust gebruik van houding, beweging en mimiek. De leerlingen kunnen een scène versterken met licht.

Benodigdheden

- Digibord (www.kunstgebouw.nl/rembrandt)
- Per groepje leerlingen losse lichtbronnen zoals zaklantaarns, bouwlampen, schemerlampen, of spotjes
- Verlengsnoeren
- Eventueel een trommel

Ruimte

Een speellokaal of een klaslokaal met alle tafels en stoelen aan de kant, zo mogelijk verduisterd.

Tijd

90 minuten

Vorbereiding

Zet alle materialen klaar.

Bekijk alvast de [film](#) (3:45 minuten).

Film kijken

Bekijk met de leerlingen de film van theatermaakster Moniek Merkkx. Licht speelt in theatervoorstellingen een belangrijke rol. Met verschillende kleuren licht maak je scènes in een voorstelling vrolijk, spannend, of intiem. En met licht kun je een personage letterlijk in de schijnwerpers plaatsen. Dat laatste doet Rembrandt ook, bijvoorbeeld in *De Nachtwacht*. Dat is een groepsportret van de bewakers van de stad Amsterdam. Maar wie is dat meisje en wat doet zij daar tussen die lawaaijige mannen op het schilderij? Waarom heeft Rembrandt haar zo in het licht gezet? Waar komt ze vandaan en waar gaat ze naartoe? Komt ze soms aangerend uit een ander schilderij? Moniek wil het niet weten maar zelf verzinnen.

Bekijk op het digibord beide schilderijen: [De Nachtwacht](#) (1642) en [De heilige familie bij avond](#) (1642-1648).

Inleiding van de opdracht

De leerlingen spelen als vooroefening een reactiespel: Deel de groep in tweeën. Laat eerst de ene helft van de leerlingen de opdracht doen waarbij de andere helft het publiek is, daarna omgekeerd. De opdrachten worden in stilte uitgevoerd. De leerlingen lopen door de ruimte, zonder elkaar aan te raken. Op een teken (een klap in de handen of op een trommel) staat iedereen stil. Oefen eerst even dat iedereen bij het teken ook echt doodstil staat.

Geef de leerlingen de volgende opdrachten:

1. Je loopt op het station, je hebt haast, dan zie je een bekende en je zwaait uitbundig.

Op een teken bevriest ieder zijn beweging.

2. Je loopt door de supermarkt, kijkt zoekend rond en pakt je boodschappen. Op een teken bevriest ieder zijn beweging.

3. Je bent aan het voetballen, het doelpunt valt, je springt een gat in de lucht. Op een teken bevriest ieder zijn beweging.

Zo'n bevroren plaatje heet een tableau vivant.

Opdracht 1: scènes bedenken en spelen

Maak op het bord of op papier drie kolommen.

1. Waar | 2. Wie | 3. Wat

De leerlingen bedenken samen enkele locaties met personages en handelingen. Noteer die in de kolommen (bijvoorbeeld: 1. Op het strand 2. Drie mannen 3. Vangen een reuzevis.)

Verdeel de leerlingen in groepjes van drie. Elk groepje kiest uit de lijst een locatie, drie personages en handelingen van de personages. De leerlingen bedenken drie plaatjes of stilstaande scènes die zij aan elkaar koppelen tot een logisch verhaal. Ze bedenken daarbij ook houdingen en gezichtsuitdrukkingen. Zij nemen de houdingen aan van plaatje 1. Ze veranderen daarna heel langzaam (slowmotion) in plaatje 2. Ze blijven zo staan en veranderen tot slot heel langzaam in plaatje 3 en blijven in die laatste houding ook weer even staan.

Bijvoorbeeld:

Plaatje 1: Twee vriendinnen staan voor de bioscoop gearmd te wachten op iemand.

Plaatje 2: Uit de bioscoop komt een bekende ster van de televisie. De vriendinnen staan hem/haar met opgestoken armen op te wachten.

Plaatje 3: De twee vriendinnen krijgen een handtekening van hun idool.

Opdracht 2: tableaux vivants

Bekijk met de leerlingen het schilderij [De Nachtwacht](#). Sommige personen op het schilderij zie je het eerst. Zij trekken onze aandacht, omdat Rembrandt ze 'in de schijnwerpers' heeft gezet. Vooral het meisje krijgt heel veel licht. Wat zou Rembrandt ons daarmee willen vertellen? Bespreek samen met de leerlingen de rol van het meisje in dit schilderij en bedenk daar een verhaal bij. Er zijn verschillende verhalen mogelijk. Verdeel de groep in vier groepen. Elke groep kiest zich een regisseur, enige belichters, een meisje en andere personages. Elke groep bedenkt drie plaatjes, met houdingen, die met elkaar een kort verhaal vormen.

Plaatje 1: Voordat het meisje kwam ...

Plaatje 2: Toen het meisje kwam ...

Plaatje 3: Nadat het meisje kwam ...

Bijvoorbeeld:

Plaatje 1: Alle personages staan in een zoekende houding. Zij zijn iets kwijt, een waardevolle munt.

Plaatje 2: Dan komt het meisje. Zij heeft een lichtje. Het licht valt op de munt.

Plaatje 3: De personages heffen het glas.

De regisseur zorgt dat de personen voor plaatje 1 op hun plaats op het speelveld staan. Op het teken van de regisseur (een klap in de handen of op de trom) bewegen zij in slow motion naar de houding van plaatje 1. Bij de volgende klap naar plaatje 2. Bij de derde klap naar plaatje 3. Bij de vierde klap verlaten zij het speelveld.

Samen met de belichters wordt het lichtplan vastgesteld: Hoe ziet een plaatje eruit wanneer heel weinig licht wordt gebruikt? Waar zie je dat licht dan? En hoe lukt dat het beste? Wat is het verschil tussen een zaklantaarn in de hand of een spot vanaf de zijkant gericht op? Hoe ziet het eruit als één plek het meeste licht krijgt?

Afsluiting

De groepjes tonen hun tableaux vivants eerst zonder licht en daarna met.

- Wat verandert er met het licht aan de scènes?
- Welke scène lijkt op het licht in een schilderij van Rembrandt?

Elke groep leerlingen geeft zijn presentatie een titel: 'Het meisje en...'

Fotografeer van elke presentatie de drie plaatjes en print de foto's uit. De groepjes leerlingen maken een drieluik met de drie foto's van hun tableaux vivants. Onder het drieluik schrijven zij hun verhaal over het meisje. Exposeer de drielijken in de klas.

Les 3: Schilderen? Eitje!

Korte lesinhoud

Taartenbakker Abel fantaseert over hoe Rembrandt zijn verf maakte en ermee schilderde. Na het bekijken van de film maken de leerlingen verf van natuurlijke materialen met ei als bindmiddel. Zij schilderen hiermee een eenvoudig landschap.

Lesdoelen

De leerlingen maken kennis met het schilderij *Het joods bruidje*. De leerlingen kennen natuurlijke materialen als verfstof en bindmiddel. Zij kunnen experimenteren met de zelfgemaakte verf. Zij kunnen hiermee een eenvoudig landschap schilderen.

Benodigdheden

- Digibord (www.kunstgebouw.nl/rembrandt)
- Natuurlijke materialen in veel verschillende kleuren: aarde, zand, compost, zaagsel, as, modder, dennennaalden, bladeren, spinazie, rode biet, gekleurde bessen, kerrie, paprikapoeder, kaneel, vermalmde herfstbladeren, vermolmd hout enzovoort
- Eventueel enkele vijzels om materialen wat fijner te maken
- Voor het bindmiddel: per leerling één ei en een doos extra als reserve, plastic vorken en lepels, water
- Plastic borden (voor de kleurstoffen en één bord voor elke leerling als palet)
- Per leerling wit of grijs karton van 30 x 50 cm
- Varkensharen kwasten, plastic messen of paletmessen, saté prikkers, oude kranten, oude lappen of toiletpapier
- Een groot vel karton, om te demonstreren

Tijd

90 minuten

Vorbereiding

Zet op een centrale tafel alle kleurstoffen op borden klaar. Leg bij elk bord een plastic lepel. Zet op een andere tafel eieren, soepkoppen, water en vorken klaar. De leerlingen bedekken hun werktafel met oude kranten. Zij leggen borden, kwasten, stokjes, (palet)messen, schilderkarton en lappen klaar. Bekijk alvast de [film](#) (5:06 minuten).

Film kijken

Bekijk met de leerlingen de film van Abel. In zijn bakkerij kijkt hij samen met Sanne en Jim naar Rembrandts *Het joodse bruidje*. Voor de kleren van het paar zette Rembrandt zijn verf in een dikke smeulige laag op het doek. Hij tekende vervolgens in die dikke natte verflaag om zo de fraaie stoffen, kant, goudbrokaat en fluweel te laten zien. In de mouw van de bruidegom ligt de verf daardoor in klonters en draden op het schilderij!

Abel fantaseert met de kinderen over verfkleuren en gereedschappen die Rembrandt gebruikte. Hij versiert met marsepein een bruidstaart in kleuren die passen bij *Het joodse bruidje*. Hij zoekt naar manieren om de kleuren en het reliëf in de verf van *Het joodse bruidje* precies te laten terugkeren in zijn taart.

Bekijk op het digibord [Het joodse bruidje](#) (1665-1669). Stel de leerlingen de volgende vragen:

- Waarmee zou Rembrandt in de verf getekend hebben?
- Kun je de kleuren op dit schilderij namen geven?

Inleiding van de opdracht

Tegenwoordig kopen wij verf in potten en tubes. In het schildersatelier van Rembrandt werd verf gemaakt met kleurstoffen en een bindmiddel. Rembrandt deed dat niet zelf. Hij had daar leerjongens voor. Die verwerkten poeders van bijzondere planten en edelstenen tot olieverf. Vandaag maken de leerlingen zelf hun verf met materialen uit de natuur met als bindmiddel een geklutst eitje. Dat eitje helpt de kleurstof te hechten aan de ondergrond. Met de zelfgemaakte verf schilderen zij een landschap.

Kijk samen met de leerlingen naar de verzamelde verfstoffen. Rangschik de borden naar kleur, van licht naar donker. Demonstreer het breken van een ei in een kop en sla het ei los met een vork en een eetlepel water. Neem met een lepel wat kleurstof op een bord en voeg daar met een kwast wat bindmiddel (ei) aan toe. Weinig bindmiddel maakt een dikke pasta en meer bindmiddel maakt de kleur doorzichtig. Is het mogelijk kleuren te mengen? Is het mogelijk kleuren over elkaar te schilderen? Kun je werken met een mes, de achterkant van de kwast of je vingers? Demonstreer dit op een groot vel karton.

Opdracht: verf maken en landschap schilderen

De leerlingen gaan een landschap schilderen, met land of water onder en een lucht boven. Wat voor landschap kun je maken met de verfstoffen op de tafel? Een woestijn, duinen, een zee, een maanlandschap, een bos? De leerlingen nemen op een bord vijf verschillende kleurstoffen. Zij breken een ei in een kop en roeren dit los met één eetlepel water en een vork.

De leerlingen nemen hun karton horizontaal voor zich. Ze beginnen met het land of de zee. Daarbij werken ze van onderaf naar de horizon toe. Waar de lucht begint, is de horizon. De hoogte van de horizon kan verschillen. De leerlingen experimenteren met dikke verf (veel kleurstof, weinig ei) en dunne verf (meer ei, weinig kleurstof) met mengingen en kleuren over elkaar. Zij onderzoeken de

mogelijkheden met kwasten, messen, stokjes en of hun vingers.

Daarna werken de leerlingen aan hun lucht. Dat kan met dunnere verf. Hoe meer kleurstof er wordt gebruikt, hoe donkerder de lucht. Zij werken van bovenaf naar hun horizon toe. Tenslotte kunnen zij wolken, bomen, bosjes en dergelijke toevoegen.

Afsluiting

Leg alle werkstukken goed zichtbaar bij elkaar. Bespreek met de leerlingen:

- Was het moeilijk om te schilderen met deze verf?
- Waren er problemen en hoe zijn die opgelost?
- Hoeveel verschillende kleuren bruin, groen en grijs kunnen we tellen?
- Wie heeft kleuren gemaakt die niemand anders heeft?
- Is er gewerkt met verschillende verfdiktes?
- Hoe kun je zien dat er is gewerkt met vingers, messen, stokjes en kwasten?
- Benoem samen met de leerlingen de soorten landschap die zijn ontstaan.
- Zijn er landschappen gemaakt die niemand ooit nog heeft gezien?
- Zijn er groepen te maken van bossen, woestijnen, maanlandschappen enzovoort?
- Zijn er landschappen bij die Rembrandt geschilderd zou kunnen hebben?

Weetje dat Vincent van Gogh zo onder de indruk was van *Het joodse bruidje* dat hij tegen een vriend zei: 'Geloof je nu wel, en dat meen ik oprecht, dat ik tien jaren van mijn leven wilde geven, als ik hier voor dit schilderij veertien dagen nog kon blijven zitten met een korst droog brood voor voedsel.'

Les 4: De Staalmeesters kunnen veel meer

Korte lesinhoud

Kunstenaar Nour-Eddine Jarram vertelt hoe de verhalen in Rembrandts schilderijen hem inspireren tot nieuwe verhalen. Na het bekijken van de film geven de leerlingen het schilderij *De Staalmeesters* een nieuwe betekenis. Zij doen dit door de personen andere voorwerpen in handen te geven en de opstelling en kleding van de personen op het doek te veranderen. Zij maken hierbij gebruik van collage- en tekentechnieken.

Lesdoelen

De leerlingen maken kennis met de schilderijen *De anatomische les van dr. Nicolaes Tulp* en *De Staalmeesters*. Zij kunnen nieuwe voorwerpen en kledingstukken voor het groepsportret bedenken en daarmee het schilderij een nieuwe betekenis geven. Zij kunnen nieuwe onderdelen in de voorstelling integreren door het toepassen van collage- en tekentechnieken.

Benodigdheden

- Digibord (www.kunstgebouw.nl/rembrandt)
- Voor elke leerling een kopie van het schilderij *De Staalmeesters* (bijlage 2)
- Schrijfpapier en pen
- Wit A3-tekenpapier en schetspapier
- Potloden en gum
- Scharen, zwarte viltstiften of fineliners, kranten of tijdschriften, lijm

Tijd

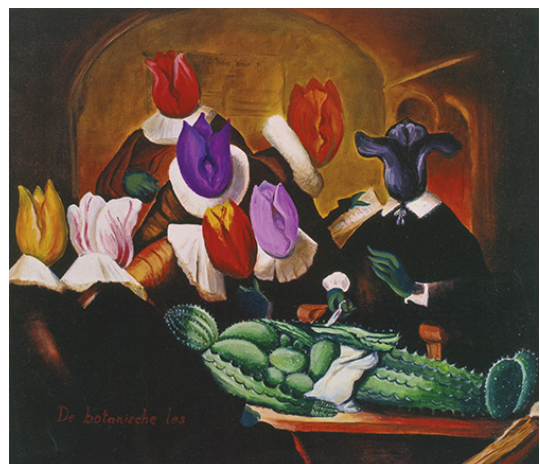
90 minuten

Vorbereiding

Zet alle materialen klaar.

Kopieer voor elke leerling het schilderij *De Staalmeesters* in zwart/wit op A3-formaat (bijlage 2).

Bekijk alvast de [film](#) (4:29 minuten).

Film kijken

Bekijk met de leerlingen de film van Nour-Eddine Jarram. Hij kwam ooit uit Marokko naar Nederland om de schilderijen van Rembrandt te zien. Hij gebruikte Rembrandts schilderij *De anatomische les van dr. Nicolaes Tulp* als inspiratie voor zijn eigen werk. In dit groepsportret kijkt dokter Nicolaes Tulp met zijn studenten naar de spieren in de onderarm. Toen Rembrandt leefde wist men nog niet zo veel over het menselijk lichaam. Voor onderzoek sneden artsen in de lichamen van dode misdadigers. Nour-Eddine gaf in zijn schilderij de studenten van dr. Tulp tulpenhoofden. Van de dokter zelf maakte hij een bijzondere zwarte tulp. De tulpenstudenten kijken toe hoe dr. Tulp snijdt in een exotische cactus! Nour-Eddine zegt: 'Die tulpen kwamen in de tijd van Rembrandt uit Turkije naar Nederland en nu zijn zij een belangrijk kenmerk van Nederland geworden. Die tulpen waren eens migranten en nu zijn ze geïntegreerd net als ik'.

Inleiding van de opdracht

Kijk samen met de leerlingen naar het groepsportret van [De Staalmeesters](#), een ander schilderij van Rembrandt. Benoem wat er te zien is op het doek. Hoeveel personen zijn er en wat zijn het voor mensen? Zijn ze rijk of arm? Kunnen zij bedenken wat het beroep van de mannen aan de tafel is?

De zes mannen op het schilderij zijn keurmeesters die de lappen stof, die in Amsterdam werden gemaakt, controleerden op foutjes. Iedere lap stof die zij keurden schreven ze op in het boek op de tafel. Maar als je dat niet weet, dan kun je het niet zien. Want, anders dan op *De Nachtwacht* of *De anatomische les van dr. Nicolaes Tulp*, gebeurt er op dit schilderij maar weinig!

Opdracht 1: een nieuw beroep

Rembrandt, de spannende verhalenverteller, heeft de staalmeesters nogal keurig en saai geschilderd. Waarschijnlijk wilden de heren dat graag zo. Maar dat kan anders worden! Nour-Eddine Jarram liet in de film zien hoe hij *De anatomische les van dr. Nicolaes Tulp* heeft veranderd en het schilderij daarmee een heel nieuw verhaal laat vertellen. De leerlingen krijgen nu de kans om dat ook te proberen; zij geven de staalmeesters een nieuw beroep. Daarvoor is het nodig dat ze eerst nadenken hoe ze het verhaal wilt veranderen.

Bedenk samen met de leerlingen nieuwe beroepen voor de staalmeesters en inventariseer de voorwerpen die erbij horen: Stel je voor dat de zes mannen tuinmannen zijn, die laten zien dat ze heel goed zijn in hun vak. Wat staat er dan op de tafel? Een mand met planten, een boompje, een grasmaaier, fruit? Wat hebben de mannen elk in hun hand? Bloemen of groente of een hark en een schep? Als de mannen kappers zijn, politie agenten, een popgroep of automonteurs, koks, of metselaars? Wat staat er voor hen op de tafel en wat hebben de mannen dan in hun handen?

De leerlingen maken nu elk een plan voor de verandering van het schilderij en beschrijven hun plannen kort op papier. Zij kiezen een beroep voor de groep op het schilderij en kiezen daarbij een

passend voorwerp op de tafel. Zij kiezen zes verschillende voorwerpen die zij de personen in handen kunnen geven. Zij kiezen eventueel ook passende hoofddeksels voor de personen.

Opdracht 2: een nieuw schilderij

Geef elke leerling een zwart/wit kopie van het schilderij *De Staalmeesters* op A3-formaat (bijlage 2). De leerlingen maken hierop hun nieuwe schilderij. Door te tekenen en te plakken, door afbeeldingen te zoeken en zelf te tekenen. Zij werken alleen met zwart en wit:

- De leerlingen zoeken zwart-wit afbeeldingen in tijdschriften, kopiëren die of tekenen ze na. Wat zij niet kunnen vinden, tekenen zij zelf.
- De leerlingen tekenen eerst met potlood en trekken de tekening daarna over met zwarte viltstiften of fineliners. Zij letten daarbij goed op de maat van hun voorwerpen. Hoe groot is een schaar of een hamer in de handen van de mannen? Hoe groot is het voorwerp voor hen op de tafel?
- De leerlingen knippen hun tekeningen zorgvuldig uit en leggen ze op de juiste plaats in het schilderij van *De Staalmeesters*. Zij schuiven met de voorwerpen en zoeken zo naar de mooiste manier om de voorwerpen vast te plakken. Dan plakken ze de voorwerpen vast.
- Eventueel kunnen de leerlingen ook de achtergrond aanpassen en nieuwe bijpassende hoofddeksels toevoegen.

Afsluiting

Hang alle werkstukken goed zichtbaar op. Benoem samen met de leerlingen de nieuwe beroepen van de staalmeesters.

- Zijn ze allemaal goed te herkennen?
- Zijn er ook nieuwe, onbekende of raadselachtige beroepen bij?
- Zijn er werkstukken waarin hetzelfde beroep is gekozen, maar met andere voorwerpen?
- Bestonden de nieuwe beroepen al in de tijd van Rembrandt of hebben *De Staalmeesters* in sommige werkstukken een reis in de tijd gemaakt?

Bedenk zeventiende-eeuwse namen voor de nieuwe beroepen van de staalmeesters.

In de [digitale scheurkalender Schatten in de klas](#) zit een cultuursnack van *De anatomische les van dr. Nicolaes Tulp*.

Les 5: De Nachtwacht van nu

Korte lesinhoud

Kunstenaar Diet Wiegman maakte een nieuwe, hedendaagse versie van *De Nachtwacht*. Na het bekijken van de film bedenken en maken de leerlingen met elkaar een eigen *Nachtwacht van nu*. Deze les geeft vijf suggesties voor het maken van het kunstwerk, ontleend aan de werkwijze van de vijf kunstenaars in deze lessenserie.

Lesdoelen

De leerlingen maken kennis met het schilderij *De Nachtwacht*. Ze werken met de hele klas samen bij het bedenken en uitvoeren van hun eigen versie van *De Nachtwacht*.

Benodigdheden

- Digibord (www.kunstgebouw.nl/rembrandt)
- Verdere benodigdheden zijn afhankelijk van de gekozen werkwijze
- Kopie van *De Nachtwacht* (bijlage 3)

Tijd

90 minuten

Vorbereiding

Zet alle materialen klaar.

Bekijk alvast de [film](#) (4:00 minuten).

Film kijken

Bekijk met de leerlingen de film van Diet Wiegman. Met voorwerpen uit zijn atelier bouwt Diet Wiegman aan een wonderlijk, raadselachtig object. Kwasten leunen tegen leeggelopen verftubes. Een palet wordt in evenwicht gehouden door verfrommelde verflappen. Een tinnen kan dreigt van de tafel te vallen. Wanneer hij die rommelige stapel beschijnt met een lamp ontstaat er ineens samenhang. De schaduw op de muur vormt de silhouetten van kapitein Banning Kok en zijn luitenant uit *De Nachtwacht*.

Inleiding van de opdracht

De Nachtwacht is het beroemdste schilderij van Rembrandt. Het is door de eeuwen vaak gekopieerd en dat gebeurt nog steeds. Soms maakte men daarbij *De Nachtwacht* nog mooier met eigen ideeën. Er bestaat een Nachtwacht opgebouwd uit Delftsblauwe tegels. Een bakker maakte het schilderij na van chocolade. Er zijn puzzels van *De Nachtwacht* met vijfduizend stukjes. *De Nachtwacht* is het grootste schilderij dat Rembrandt ooit maakte. Er staan maar liefst 34 mensen op. Dat komt goed uit: alle leerlingen kunnen meewerken als de groep een nieuwe Nachtwacht maakt.

Er zijn heel veel manieren te bedenken om een *Nachtwacht van nu* te maken. Het kan in elke kunstzinnige discipline. Bedenk samen met de leerlingen een mooi idee voor een groepswerkstuk! Hieronder volgen ter inspiratie vijf beeldende ideeën.

1. De Nachtwacht als klassenfoto

De leerlingen maken een weergave van *De Nachtwacht* waarbij zij zelf rollen vervullen. Zij kunnen daarbij hun eerder gemaakte zelfportretten een plek geven in een grote schildering (tekening, collage) van *De Nachtwacht*. Of ze voegen een foto van zichzelf toe aan een digitale versie van *De Nachtwacht*.

2. Een levende nachtwacht

De leerlingen maken met elkaar een tableau vivant waarin zij *De Nachtwacht* naspelen, al dan niet met kleding en voorwerpen uit het schilderij. De leerlingen kunnen op die manier ook een actuele versie maken. Hoe zouden de personages in *De Nachtwacht* er vandaag de dag uitzien? Zij kiezen voor houding en opstelling van toen in een jasje van nu. Zij kiezen daarbij ook een passende locatie. Zij fotograferen of filmen de resultaten en maken vervolgens een bijpassende schilderijlijst.

3. Puzzelstukken

De leerlingen schilderen *De Nachtwacht* opnieuw in de vorm van een grote puzzel. Zij knippen een kopie van *De Nachtwacht* (bijlage 3) in zoveel stukken als er leerlingen zijn en vergroten elk stuk weer naar 30 x 30 cm. Zij schilderen elk hun eigen stuk en gebruiken daarvoor bijvoorbeeld de eigengemaakte natuurlijke verfstoffen. Zij schilderen met nieuwe kleuren of in verschillende schilderstijlen en voegen daarna de delen weer samen in een passende lijst.

4. Strip

Rembrandt schilderde *De Nachtwacht* als een actieschilderij. Er gebeurt van alles op het doek. De leerlingen maken over die gebeurtenissen een stripverhaal. Groepjes leerlingen bedenken bijvoorbeeld een verhaaltje bij een deel van het schilderij. Wat is daar te zien op het schilderij? Wat ging vooraf en wat gebeurt hierna? Zij maken daar een reeks van drie tot vijf plaatjes bij, compleet met tekstballonnen en geluidsnabootsingen. Zij voeren hun striptekeningen uit in pen en inkt en/of collagetechnieken. Als afsluiting voegen zij hun strips samen tot een boek, compleet met titelpagina.

5. Schimmenspel

De ideeën voor kleine verhalen naar aanleiding van de figuren en gebeurtenissen in *De Nachtwacht* kunnen worden uitgevoerd in een schimmenspel. Kies daarvoor de duidelijkste figuren uit het schilderij. Trek ze over op overtrekpapier. Vergroot ze eventueel met de kopieermachine. Druk die tekeningen door (met een potlood met een harde stevige punt) op stevig zwart karton en knip ze uit. Die schimmenfiguren kunnen worden verlevendigd door details in gezichten hoeden en kleding enzovoort te prikken met een prikker. De leerlingen bedenken decorstukken en attributen voor de schutters en knippen die uit zwart karton. Zij zetten de figuren, decorstukken en attributen op stokjes. Met de figuren uit *De Nachtwacht*, en eventueel daaraan toegevoegde zelfbedachte figuren, decorstukken en attributen kunnen kleine verhalen verteld worden achter het schimmendoek.

In de [digitale scheurkalender Zuid-Holland](#) zit een cultuursnack van Diet Wiegman met nog meer schaduwwerken. Het wachtwoord is: zuidholland

Meer informatie over Rembrandt

www.rijksmuseum.nl | Amsterdam

www.mauritshuis.nl | Den Haag

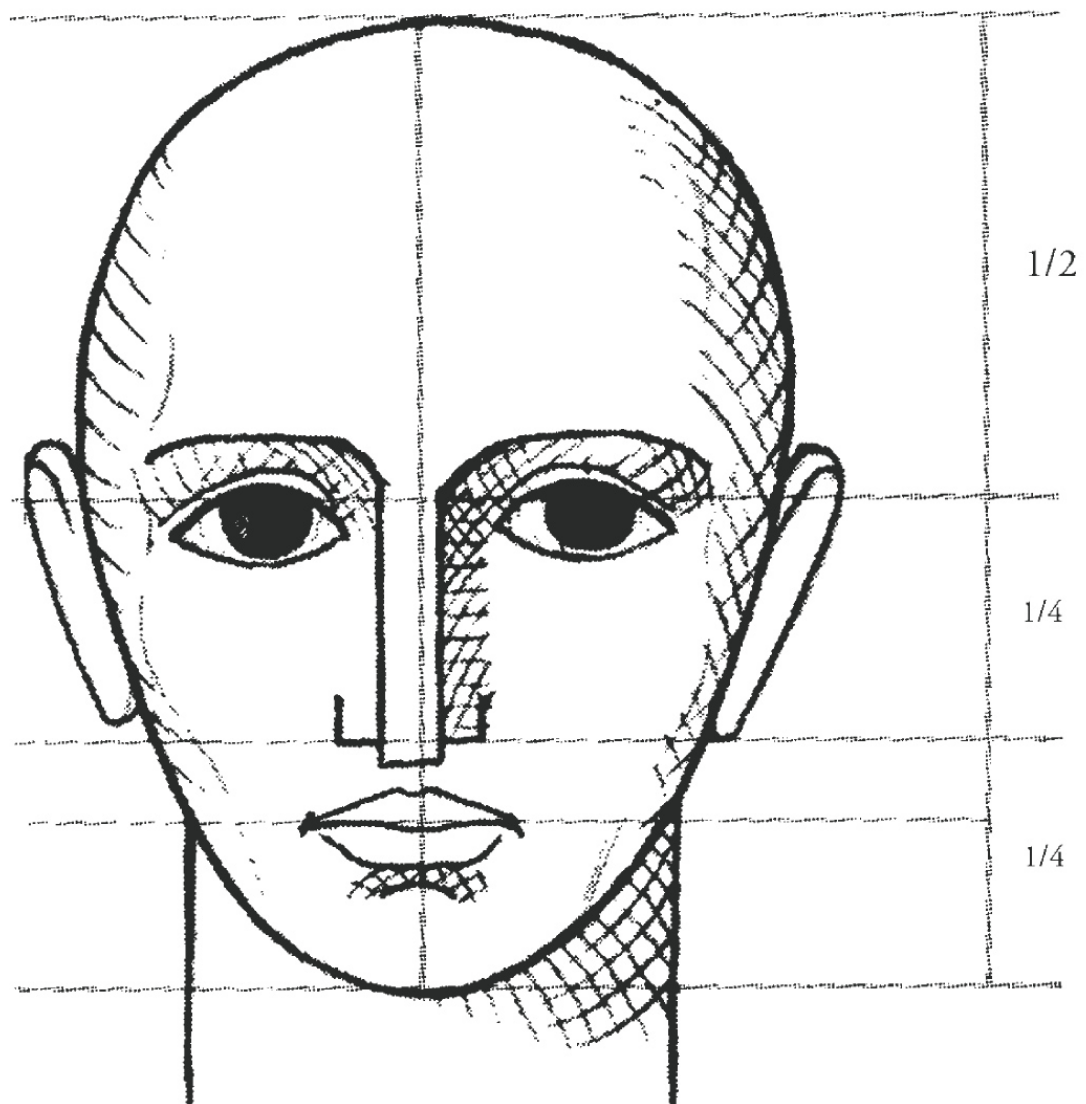
www.lakenhal.nl | Leiden

www.rembrandthuis.nl | Amsterdam

[Het Klokhuis | Rembrandt](#)

[Schooltv | Vroeger & zo: Rembrandt](#)

Bijlage 1: Portretschema

Bijlage 2: De Staalmeesters

Bijlage 3: De Nachtwacht

